

Diversiteit en Professionaliteit

Bijbels theologische inspiratie voor een
professionele omgang met botsende perspectieven

Lectorale Rede Prof. Dr. Bernhard J.G. Reitsma
Lector Diversiteit en Professionaliteit
7 februari 2018

Diversiteit en Professionaliteit

Bijbels theologische inspiratie voor een
professionele omgang met botsende perspectieven

Bernhard Reitsma

Woord vooraf

Toen ik in 2009 aantrad bij de Christelijke Hogeschool Ede had ik het gevoel dat er een sfeer heerste van: 'Islam, boeiend, belangrijk, we moeten er iets mee, en dus is het mooi als er iemand over nadenkt. Probleem afgedekt.' Islam, multireligiositeit waren voor de hobbyisten; goed als we dat ook in huis hebben. De meeste van onze studenten gaan toch niet naar de grote steden en zullen dus ook minder met multiculturaliteit in aanraking komen.

Dit hoor ik in 2018 niet meer op dezelfde wijze. Over het algemeen is er een groeiend besef van de urgentie om beter te kunnen acteren op het punt van diversiteit, een omvattender thema dan multiculturaliteit of multireligiositeit. Er is een bepaalde verlegenheid hoe wij jonge christenen die midden in de samenleving staan, zo goed mogelijk vormen en opleiden tot professionals die zich kunnen verhouden tot diversiteit. Overigens, als deze jonge christenen de weg naar de CHE al vinden, dat is ook niet vanzelfsprekend.

Het besef van urgentie is om meerdere redenen toegenomen. De veranderingen gaan razendsnel. De voorheen coherente en verzuilde samenleving wordt met de dag chaotischer en diverser. Zelfs op de Bible Belt moeten onze studenten in staat zijn

zich te verhouden tot een sterk toenemende diversiteit aan denkbeelden, levensstijlen en culturen. En ook in Ede wonen veel moslims, al komen die niet naar de CHE.

Daarnaast zijn we door de ontzuiling ons gaan realiseren dat zelfs de CHE binnen haar christelijke identiteit een grote diversiteit aan stromingen vertegenwoordigt, die zich niet zomaar laten harmoniseren. De duidelijkheid die er vroeger bestond tussen evangelische, reformatorische en andere protestanten bestaat veel minder. Reformatorische en evangelische studenten gaan beide naar Opwekking, komen elkaar tegen in kerken als Mozaiek O318 en Hillsong en bewegen met veel gemak in allerlei niet-christelijke circuits. Ook dat geeft een bepaalde verlegenheid. Hoe gaan wij zelf om met diversiteit, onder zowel docenten als studenten. Is er nog wel een verhaal en wat is de relevantie daarvan voor professionele praktijken.

Dit alles betekent ook dat de overheid anders naar de CHE gaat kijken. De vanzelfsprekendheid van het bestaansrecht als christelijke instelling is er in een multiculturele, multireligieuze samenleving niet meer als voorheen. We moeten dus ook kunnen laten zien dat de CHE op specifieke wijze iets kan bijdragen aan de professionele

praktijken van de samenleving als geheel en niet alleen van de eigen achterban.

Kortom, nadenken over diversiteit in het licht van de christelijke traditie is niet langer een zaak van een aantal multiculti hobbyisten, maar heeft direct te maken met het wezen en het voortbestaan van de CHE als christelijke instelling. We staan als hogeschool voor de opgave diversiteit deel te laten worden van ons DNA. Dat is een hele spannende exercitie. Ik ben blij met de ontwikkelingen binnen de CHE. De afgelopen jaren heb ik me wel eens afgevraagd of het zin had, wat ik deed en of het enig nut

had voor de CHE. Die vraag moeten we ons ook nu voortdurend blijven stellen, maar de ontwikkelingen rondom het Jan Luyken instituut (zie blz. 38) en het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit zijn voor mij wel nieuwe bakens van hoop. Als wij open voor het werk van de Geest zoeken naar de verbinding tussen het verhaal van God en de wereld die hij geschapen en verlost heeft, dan zal de CHE een geheel eigen bijdrage kunnen leveren aan de knelpunten en vragen van een veranderende samenleving.

Inhoudsopgave

Inleiding	9
1. Verkenning: diversiteit en professionaliteit	12
2. Diversiteit: een schets van het verhaal van God	16
a. Gods visioen	16
b. Het visioen in stukken	17
c. Een visioen van hoop	18
d. Diversiteit tussen de tijden	19
3. Professionaliteit in het licht van het verhaal van God	23
4. Het lectorale onderzoek	30
a. Uitgangspunten	30
b. Onderzoeksvraag	35
c. Vorm van onderzoek	36
Slotwoord	39
Jan Luyken instituut	40
Bronnen	41

Inleiding

Zou een moslim voorzitter kunnen zijn van het College van Bestuur van de CHE? Kan de baas van een christelijke school een moslim zijn? Die vraag stelde een moslimprofessional, oprichter van een adviesbureau voor multicultureel vakmanschap, op de CHE eens aan een groep vierdejaarsstudenten, die de minor Christelijke Professionals en Islam volgden. Hun antwoord was unaniem: 'nee, dat kan niet.' Dat lijkt logisch. Hoe kan een moslim nu richting geven aan een school die staat voor christelijke principes. Moslims delen immers het geloof niet dat God zich ten volle in Jezus Christus heeft geopenbaard. Zij erkennen Jezus Christus wel als gezant en profeet, maar niet als God zelf. Dat is toch wel essentieel voor de christelijke traditie. Leiding geven aan een school die het christelijk geloof expliciet wil verbinden met professionaliteit lijkt dan onmogelijk.

De bewuste gastdocent stelde echter dat een goede professional in staat moet zijn de doelstelling van de CHE te realiseren, zelfs als hij of zij een andere geloofsovertuiging heeft. Zo doen we het toch meestal in de samenleving? Balkenende was een christelijke minister-president die beleid maakte en uitvoerde voor een samenleving die voor een groot deel niet christelijk was. Er zijn diverse islamitische scholen geweest die

kortere of langere tijd onder een christelijk bestuur stonden. En in de raad van toezicht van sommige islamitische instellingen hebben nog steeds christenen zitting.

Kan het daarom dan wel of niet? Is een moslim als bestuurder van de CHE een normale professionele praktijk of is het een vorm van matchfixing? Zal een moslim uiteindelijk toch niet gaan voor het vergroten van de invloed van zijn eigen gemeenschap en daarom proberen de CHE steeds meer te vormen naar islamitische principes?

Daarmee zitten we midden in de vragen van diversiteit en professionaliteit. Hoe ga je als professional om met situaties die schuren met je eigen levensovertuiging? Kun je als social worker een moslim die depressief is helpen, door hem aan te moedigen troost te putten uit zijn eigen geloofstraditie, als je zelf gelooft dat de islam niet het ware leven brengt en geen weg tot God is? Hoe geef je relatietherapie aan een echtpaar dat homoseksueel of lesbisch is, als je zelf principieel tegen homoseksuele of lesbische relaties bent? Hoe bericht je als christen-journalist objectief over moslims, als je zelf ten diepste gelooft dat de echte moslim een extremist is, die christenen vervolgt? Kortom, hoe geef je vorm aan professionaliteit in een complexe en zeer diverse wereld?¹

De wereld van de CHE

De CHE leidt studenten op tot professionals die in staat zijn hun eigen identiteit en geloof op constructieve wijze te verbinden met hun professie. Dat gebeurt in een samenleving die aan het veranderen is van een verzuilde naar een netwerksamenleving, van een plurale maatschappij naar een maatschappij die gekenmerkt wordt door diversiteit. In de plurale werkelijkheid was er sprake van eenheid in verscheidenheid. De diverse 'zuilen' stonden naast elkaar en kenden min of meer een eigen identiteit. Toch was er ook een soort overkoepelend raamwerk voor de grote verscheidenheid aan tradities, levensstijlen, overtuigingen en gewoonten. Er was één verhaal voor de hele samenleving, ook al werd er verschillend gedacht over hoe dat ene verhaal er uit zag. Vandaag heeft dat ene verhaal plaatsgemaakt voor een grote diversiteit aan gelijkwaardige, maar zeer uiteenlopende en soms zelfs tegenstrijdige verhalen. Dat is een uitdaging voor de gelovige professional en vraagt specifieke competenties. Hier ligt een opdracht voor de CHE.

Deze ontwikkelingen gaan de christelijke gemeenschap niet voorbij. Ook hier komt de verzuiling steeds meer ten einde. Het christendom is niet meer in te delen in protestants of katholiek, orthodox, mid-

den-orthodox of vrijzinnig of in reformato-
risch, evangelisch en charismatisch. Vele
reformatorische christenen bezoeken de
pinksterconferentie 'Opwekking' en tal
van evangelische christenen kiezen voor
meer traditionele vormen van geloof. Soms
treden diverse vormen van spiritualiteit,
die vroeger strikt gescheiden waren,
zelfs gelijktijdig op ('multiple-religious
belonging').² Verbindingen ontstaan op
basis van incidentele en vaak persoonlijke
herkenning, waarbij elk individu steeds
sterker zijn of haar eigen religie samenstelt
(‘bricolage’). Dat geldt ook voor de CHE. Het
profiel van de instelling mag dan duidelijk
christelijk zijn (evangelisch/reformatorisch)
en op een enkele uitzondering na zeer mo-
nocultureel, toch kan de CHE niet doen alsof
alleen de buitenwereld aan het veranderen
is. Ook de christelijke gemeenschap zelf is
deel van die veranderende wereld; het grote
(christelijke) verhaal is divers geworden.
CHE'ers denken heel verschillend over God,
over Jezus en de Heilige Geest. Zij lezen
de Bijbel verschillend en hebben uiteen-
lopende visies op de ontwikkelingen in de
samenleving. Denk alleen maar aan alle
mogelijke visies die er zijn op de aanwezig-
heid van de islam in Nederland. Diversiteit
is dus geen thema dat pas opkomt op het
moment dat studenten afstuderen en de
wereld intrekken, maar het raakt het wezen

van de identiteit en de opdracht van de CHE zelf. Wij zijn gedwongen na te denken over onszelf: wie zijn wij en waar staan we? Hoe leiden wij professionals op voor 'goede praktijken'? Wat zijn dan 'goede praktijken'?

Opdracht

In deze context staat het Jan Luyken instituut voor de uitdaging bezieling en professionaliteit met elkaar te verbinden. Wat betekent het dat je vanuit een bepaalde levensovertuiging en een bepaalde traditie professional bent? Hebben levensbeschouwing en professie met elkaar te maken of juist niet? En hoe werkt dat in professionele praktijken en organisaties? Daar vloeit vervolgens de vraag uit voort hoe zich de bezieling van de een verhoudt tot de bezieling van de ander? Er bestaat in de maatschappij een veelheid aan religieuze overtuigingen. Hoe verhoudt een professional zich daartoe vanuit zijn eigen principes? Wat is professioneel handelen als overtuigingen niet te verbinden zijn? Dat zijn de vragen waar het onderzoek van het Jan Luyken instituut zich mee bezig zal houden. Het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit richt zich met name op professionaliteit in relatie tot de diversiteit aan levensovertuigingen die er zijn.

In deze rede wil ik het volgende ondernemen:

1. Allereerst zal ik de thematiek verkennen. Waar hebben het we het nu precies over als het gaat over diversiteit en professionaliteit?
2. Vervolgens wil ik een kader schetsen waarbinnen er op de CHE kan worden nagedacht over diversiteit en professionaliteit. Is er een verhaal dat de CHE typeert en dat de grote diversiteit intern weet te verbinden en vervolgens ook extern een weg wijst?
3. Daaruit trek ik een aantal conclusies over hoe een (christelijke) professional zich kan verhouden tot diversiteit en hoe zich dat kan vertalen naar professionele praktijken?
4. Tot slot zal ik kort schetsen wat ons de komende jaren binnen het bronnen instituut en het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit te doen staat. Wat is de onderzoeksvraag en hoe gaan we daar mee aan de slag?

1. Verkenning: diversiteit en professionaliteit

Diversiteit staat vandaag volop in de aandacht: in het onderwijs, bij maatschappelijke organisaties, bij het vormen van een nieuw kabinet, in het bedrijfsleven en in de buurt. Ook in het hbo is ‘diversiteit’ een belangrijk aandachtspunt.³ Het thema wordt daarbij niet heel expliciet gedefinieerd, maar soms onuitgesproken ingevuld als de grote verscheidenheid die mensen in onze wereld kenmerkt. Dat is ook het thema dat de aandacht heeft in het Jan Luyken instituut: diversiteit als fenomeen in de maatschappij.⁴ Mensen zijn verschillend, wat betreft leeftijd, persoonlijke geschiedenis, cultuur, etniciteit, religie, gender, sociale afkomst en seksualiteit. Zij nemen heel verschillende posities in de samenleving in, met heel verschillende rollen als professional, geliefde, ouder, kind, student of werkeloze; sommigen zijn gezond, anderen ziek, psychisch of lichamelijk beperkt.⁵ Zo lijkt ‘diversiteit’ een objectieve en neutrale beschrijving van wat we in onze samenleving tegenkomen. In de praktijk komt het thema echter vooral ter sprake omdat we een inclusieve samenleving willen zijn, waar plaats is voor iedereen. Niemand mag op grond van zijn eigenheid buitengesloten worden. Daarom moeten wij diversiteit goed leren managen. Dat hebben we afgesproken in artikel 1 van onze grondwet: ‘discriminatie ... op welke grond dan ook,

is niet toegestaan.’ Het is uitvloeisel van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Om die reden gaat het in onderwijsinstellingen over inclusieve leerstijlen, over mono- en bi-culturaliteit en over de arbeidsmarkt.⁶ We praten over actief diversificerend hrm-beleid, omdat minderheden in Nederland met een migrantenachtergrond nog steeds veel meer moeite hebben om een baan te vinden, dan mensen met dezelfde opleiding en competenties die geen migrantenachtergrond hebben.⁷ Inclusiviteit is ook de motor van de Zwarte Pietendiscussie; Zwarte Piet is volgens sommigen een restant van een koloniaal verleden en vernederend voor mensen met een donkere huidskleur. Zij voelen zich buiten gesloten en daarom moet Zwarte Piet van kleur verschieten. Wat het moeilijk maakt, is dat daardoor sommige blanke Nederlanders weer het gevoel hebben dat er een fundamenteel aspect van hun cultuur en identiteit wordt afgenomen. Welke waarde gaat voor en wie bepaalt dat?

Blijkbaar is het niet zo eenvoudig om echt inclusief te zijn. Er zijn grenzen aan diversiteit en inclusiviteit. Die grenzen zijn er soms terecht, maar soms misschien ook niet.

Grenzen aan inclusiviteit

In het dagelijks leven trekken we grenzen. Elke dag worden mensen uit samenlevingsverbanden uitgesloten. Wie tijdens een voetbalwedstrijd natrapt, krijgt de rode kaart en mag niet meer meedoen. Een advocaat die zich niet aan de regels van de advocatuur houdt, wordt uit zijn ambt gezet en hoort er niet meer bij. Wie een greep doet in de kas van zijn baas, wordt op staande voet ontslagen en vervolgd door justitie. Een leraar die op de basisschool kinderen misbruikt, kan worden opgesloten. Syriëgangers zijn strafbaar. Kortom, de samenleving is verre van inclusief. Diversiteit heeft altijd een grens.

Maar er is nog een andere kant. Eén van de definities van diversiteit die ik tegenkwam luidde: 'verscheidenheid tussen personen in een groep op grond van een veelheid van denkbare factoren.'⁸ Anders gezegd, diversiteit is verscheidenheid van individuen in een groep, die gemeenschappelijke kenmerken, waarden en regels heeft. Binnen die groep is ruimte voor diversiteit, maar daar buiten niet. Dat is echter een zeer beperkte en smalle invulling van diversiteit, die wordt gekenmerkt door een zeer westers en monocultureel perspectief. Uitgangspunt is het individu. Er is ruimte voor iedereen binnen de door ons gedefinieerde kaders.

Wie er andere waarden dan de groep op nahoudt, hoort niet meer bij de geaccepteerde diversiteit. Zo vond De Ruiter het eind 2017 een zorgelijke ontwikkeling dat jonge moslims geen alcohol willen drinken. Hoewel hij de intentie kon waarderen, zou het leiden tot segregatie. Zij kunnen er dan niet echt bijhoren, omdat Nederland doortrokken is van alcohol.⁹ Bij De Ruiter heeft dat misschien een pragmatische insteek, zo is het in Nederland en dus val je erbuiten als je anders bent, maar het krijgt snel een normatief element. Als het wereldbeeld van mijn groep afwijkt van wat gebruikelijk is in Nederland, is er dan nog ruimte voor mijn groep?

Laat ik dat nog iets scherper illustreren aan de hand van een – min of meer willekeurige, maar volgens mij wel representatieve – training over het omgaan met cultuurverschillen in onze samenleving van Buro Balans¹⁰. In deze training wordt gepleit voor een pluralistisch model. In dat model staat niet 'cultuur' centraal, maar de mens. Als we constructief willen bouwen aan een multiculturele samenleving zullen we met elkaar in gesprek moeten zijn als mensen en niet als vertegenwoordigers van een bepaalde cultuur, religie of groep. Daarmee voorkomen we enerzijds, dat één cultuur absoluut wordt gesteld en iedereen zich

daar aan moet aanpassen, wat leidt tot superioriteitsdenken en onderdrukking (cultuur absolutisme of cultuur monisme). We vallen ook niet in de valkuil dat we alle culturen relatief maken en in zuilen naast elkaar laten staan, wat leidt tot gedogen en gescheiden leven (cultuur relativisme). Pluralisme houdt in, dat we als mensen eerlijk het gesprek aangaan over onze eigenheid, elkaar leren kennen en zo komen tot een nieuwe integratie van culturen.

Dit model is uiterst waardevol, maar niet per definitie inclusief. Dat blijkt onder andere uit de voorwaarden voor deze benadering: 'er mag niet getornd worden aan de principes van scheiding van kerk en staat, de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen, de vrije meningsuiting en het principe dat ieder mens in staat moet zijn in volle vrijheid zijn eigen keuzes te maken'. Dat zijn exclusieve kaders. Er is in dit pluralistisch model paradoxaal genoeg geen ruimte voor iedereen. Dat geldt alleen al op het punt van de individuele vrijheid en ontplooiing. Er zijn tal van culturen die helemaal niet gericht zijn op het individu, maar op het in stand houden van de gemeenschap. In die context heeft het individu waarde en betekenis in relatie tot het geheel. 'Ik ben omdat wij zijn' en 'zonder wij is er geen ik'. In die context moet ieder mens juist niet in volle vrijheid

zijn eigen keuzes maken. Dat is de doodsteek voor de gemeenschap als de drager van identiteit en cultuur. Het bewaren van de gemeenschap is het hoogste goed. Kan het pluralistisch model daarom ook functioneren in gesprek met culturen die buiten de kaders staan. En als dat niet zo is, helpt het dan wel als het er echt op aan komt.

Hoe dan ook, er zijn altijd grenzen aan diversiteit. Dat is onvermijdelijk. We zullen daar eerlijk over moeten zijn en geen romantische hype in stand houden van een inclusieve samenleving waar plek is voor iedereen. Dan kunnen we namelijk ook open het gesprek gaan voeren over die grenzen. Wie bepaalt welke grenzen er getrokken worden? Wie bepaalt de voorwaarden bij het hierboven genoemde pluralistische model? En op grond waarvan? Wie bepaalt wat acceptabel is in onze samenleving en wat niet?

Natuurlijk worden de primaire grenzen bepaald door de wetten van ons land. De rechtsstaat is ons uitgangspunt. De rechtsstaat is echter voortdurend in beweging en is in zekere zin ook weer een afspiegeling van de samenleving. Dat blijkt wel als we zien hoeveel er in de loop van de tijd is veranderd. Was het afschaffen van de wet op godslastering 50 jaar geleden nog ondenk-

baar, vandaag is het realiteit. Kon je vroeger een boete krijgen als je op zondag je winkel opende, vandaag kan dat als je hem op zondag niet opent. Mochten vrouwen 200 jaar geleden nog niet stemmen, vandaag heeft de SGP vrouwelijke lijsttrekkers. Er wordt zelfs openlijk gemorreld aan het taboe op polygamie.¹¹

Dat maakt het dus wel spannend. We kunnen ons op vele manieren tot diversiteit verhouden. Sommigen trekken de grenzen heel nauw, anderen heel ruim. Dat wordt ten diepste bepaald door ons 'verhaal'. Onze visie op het leven in het algemeen en op de samenleving in het bijzonder is bepalend voor onze visie op de grenzen van diversiteit.

Daarom begint de exercitie van het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit op een christelijke hogeschool met het verhaal uit de bronnen van de christelijke traditie. Dat is geen kant-en-klare dogmatiek, het is zelfs geen kant-en-klaar verhaal, dat we vervolgens kunnen toepassen. Het is een schets waarin we ijkpunten tegenkomen, die ons helpen de juiste weg te vinden. Het is een altijd doorgaande beweging van de realiteit via onszelf naar de bronnen en weer terug. Het is een dynamiek, waarin we voortdurend de bronnen bevragen op wat God over ons leven te zeggen heeft en waardoor we ook zelf voortdurend bevraagd worden of wij nog wel recht doen aan wat Hij heeft geopenbaard.

2. Diversiteit: een schets van het verhaal van God¹²

Het verhaal dat christelijke professionals en professionele organisaties richting kan geven in het waarderen van en omgaan met diversiteit kent mijns inziens drie ijkpunten.

a. Gods visioen

Het eerste ijkpunt is de belijdenis dat de wereld waarin wij leven door God geschapen en gewild is. Die belijdenis begint in het scheppingsverhaal in Genesis en loopt als een rode draad door de Bijbel heen en geeft betekenis aan de werkelijkheid. Het laat zien waarom alles er is en met welke bedoeling.

De rustdag heeft in het scheppingsverhaal een aparte plaats (Gen. 2:1-3). Het lijkt alsof de zevende dag enigszins los staat van de ‘echte’ scheppende activiteit van God. God schiep alles in zes dagen en rustte op de zevende dag; in de moderne cultuur wordt dat gelezen alsof God op de zesde dag klaar was met zijn werk en op de zevende uitklokte. De zevende dag voegt (economisch) niets meer toe en zou vandaag dan ook zonder al te veel consequenties kunnen worden afgeschaft. Het ligt in Genesis toch net even anders, want de rustdag maakt deel uit van het scheppingsproces. God voltooit zijn werk namelijk niet op de zesde dag, maar op de zevende dag (Gen. 2:2). Voltooien betekent hier niet het afmaken van een taak,

die vervolgens afgevinkt kan worden en nooit meer terugkomt (zoals een toets). Het heeft veel meer te maken met het afronden van iets dat vervolgens in bedrijf genomen wordt. Het is als met de voorbereidingen van een bruiloft, die er zijn met het oog op het feest. Als die voorbereidingen zijn afgerond is de bruiloft niet voorbij, maar gaat deze juist beginnen.

Hetzelfde geldt voor de schepping. Wat God op de eerste zes dagen schiep is niet bedoeld om simpel te bestaan. De schepping is gemaakt voor het doel dat op de zevende dag wordt bereikt. De sabbat is als het ware de kroon op Gods scheppingswerk. Tegelijkertijd neemt de rustdag ook een eigen positie in, omdat het een dag is zonder einde. Het vormt de overgang van de acte van scheppen naar het doel van de schepping. Dat is alles wat er op volgt, de geschiedenis van hemel en aarde (Gen. 2:4). ‘Voltooien’ en ‘rusten’ geven niet aan dat God ophoudt met werken, maar dat hij op andere wijze actief met de schepping een relatie aangaat. De schepping wordt als het ware geactiveerd, in bedrijf genomen. God heeft alles gemaakt omdat Hij met mens en wereld een verbond van liefde wilde aangaan. Alles is geschapen voor het feest van liefde. Dat gaat nu beginnen.

Wat geldt voor de schepping als geheel, geldt op andere wijze voor de mens in het bijzonder. Het is niet voor niets dat de eerste dag van de mens, na zijn schepping, een rustdag is. De mens vindt zijn diepste wezen in de relatie met God; hij/zij is als beeld van God geschapen (Gen. 1:27) om God te verheerlijken en Hem als ambassadeur te vertegenwoordigen op aarde. Daarmee staat de mens als onderkoning ook in een bijzondere relatie tot de rest van de schepping.

Dat was Gods visioen, een wereld van vrede en harmonie, waarin God samen met de mens de tuin beheert en ervan geniet: 'het was zeer goed' (Gen. 1:31). De werkelijkheid bestaat in al zijn diversiteit omdat God het heeft gewild. Het is bedoeld om Zijn grootheid te weerspiegelen en te verheerlijken. Daarin vindt de wereld zijn bestemming.

b. Het visioen in stukken

Het visioen van God geeft betekenis aan de werkelijkheid zoals wij die kennen. Wie het spoor van de sabbat door de Bijbel heen volgt, weet echter evenzeer dat het niet gebleven is zoals God het had bedoeld. Dat is het tweede ijkpunt van het verhaal van God en wereld. De mens is van God vervreemd, leeft niet als ambassadeur en onderkoning van de Allerhoogste. Daardoor

is de geschiedenis die God voor ogen stond, ontspoord. Dat is niet alleen een 'mense-lijke' kwestie, het raakt de hele schepping waarin de mens leeft en werkt. Vanaf Genesis 3 heeft de harmonie van God die met de mens door de tuin wandelt, plaatsgemaakt voor pijnlijk zwoegen en zweten (Gen.3:15-19). De schepping is in stukken gevallen en de dood heerst als koning (Rom. 5:14; Rom. 8:21). Dat is wat Jezus aantreft als hij op de sabbat door de wereld gaat: een man die al 38 jaar ziek is en niemand heeft die het voor hem opneemt (Joh. 5:1-9), mensen in de greep van machten (Luk. 4:31), een krom gegroeide vrouw (Luk. 13:11) een blinde man (Joh. 9) en religieuze leiders die denken Gods genade niet meer nodig te hebben en hun schapen in de steek laten (Joh. 10/ Ez. 34). Het illustreert de ontsporing van de sabbat.

In dit opzicht zullen we ons er bewust van moeten zijn dat wij geen directe toegang hebben tot het oorspronkelijke visioen van God. Wij leven na de 'val' en maken zelf deel uit van de gebrokenheid. Wij kennen Gods plan slechts van horen zeggen. Wij kunnen er alleen tastend en stamelend over spreken en dan nog met beelden en begrippen die ook aan de huidige gebroken werkelijkheid zijn ontleend. De Torah beschrijft iets van dat ware leven, maar het

is als een schaduw die heenwijst naar het licht dat ons kennen ver te boven gaat. Als wij ons hier niet van bewust zijn, dreigt het gevaar dat wij onze idealen houden voor Gods idealen, onze oplossingen voor Gods oplossingen. Dat is nu precies de kern van de zonde.

c. Een visioen van hoop

God heeft zijn visioen nooit losgelaten. Daarmee zijn we bij het derde en meest fundamentele ijkpunt van het verhaal dat richting kan geven aan ons denken over diversiteit en professionaliteit.

God is in Jezus mens geworden, niet enkel om de schuld van de mens weg te nemen, maar om heel de schepping weer tot zijn oorspronkelijke bedoeling te brengen. Als Jezus op de sabbat de gebroken wereld tegemoet treedt, herstelt hij de schepping in volle glorie. Blinden gaan zien, verlamden gaan lopen, religieuze leiders worden volgelingen van Christus, zondaren vinden het leven. Christus is gekomen om het Koninkrijk van God te vestigen; als God heerst, komt heel de schepping weer op orde en wordt het weer zoals God het in het begin al bedoeld had.

In dat licht moeten we ook de uitroep van Jezus aan het kruis verstaan, dat alles is

volbracht (Joh. 19:30). Het woord dat Jezus hier gebruikt is praktisch hetzelfde begrip als dat gebruikt wordt in Genesis 2 voor de voltooiing van de schepping. Johannes beschrijft in zijn Evangelie hoe God in Christus de schepping opnieuw ter hand neemt. Het Woord dat betrokken was bij de eerste schepping is mens geworden en gekomen om die schepping te vernieuwen. In hem zijn de genade en de waarheid van de Torah ten volle werkelijkheid geworden (Joh. 1:1-18). Op de zesde dag is die schepping aan het kruis materieel voltooid, op de zevende dag rust Jezus in het graf en met zijn opstanding treedt daarna de nieuwe schepping in werking. Met deze sabbat begint de nieuwe geschiedenis van God, mens en schepping. Jezus is de realiteit van de nieuwe schepping. Om met Noordmensen te spreken: de schepping is een plekje licht rondom het kruis¹³. In een zondige en gebroken wereld zijn Gods principes en bedoelingen alleen kenbaar in de gekruisigde Koning. Dat is het einde van de ontsporing, de overwinning op de zonde en de dood. Het Koninkrijk van God, de schepping zoals Hij het bedoeld had, is van een andere orde dan de orde van deze wereld; het is niet van deze wereld. De Koning regeert vanaf het kruis (Joh. 19:19) en zo wordt alles weer zoals God het voor ogen stond: niet door macht, niet door het geweld van dienaren

die voor Jezus strijden (Joh. 18:36), niet op de wijze van het Romeinse rijk, maar door zelfopofferende liefde.

Dit alles krijgt in de christelijke gemeente vorm door de Heilige Geest. Als iemand in Christus is, is hij een nieuwe schepping: het oude is voorbijgegaan, zie alles is nieuw geworden (2 Kor. 5:17 HSV). De gemeente is de nieuwe scheppingsgemeenschap, die als lichaam van Christus de Schepper verheerlijkt en in de wereld als ambassadeur vertegenwoordigt (2 Kor. 5:20). De wereld zoals God voor ogen stond, wordt werkelijkheid in de gemeente van Christus, de tempel van de Heilige Geest (Ef. 2:21, 22).

Dit ijkpunt van de nieuwe schepping in Christus kent een bepaalde dubbelheid. Gods visioen is in Christus door de Geest opnieuw realiteit geworden, maar in voorlopigheid. De Geest is de eerste gave van de heerlijkheid (Rom. 8:23). De volheid staat nog uit. De wereld is nog niet volkomen verlost en de dood is nog niet verdwenen. Dat zal plaatsvinden bij de wederkomst van Christus. De opstanding van de doden, de verlossing van het lichaam (Rom. 8:23), gaat gepaard met een totale vernieuwing van de wereld. Door de Geest is het ware leven, zoals God dat in het begin voor ogen stond en zoals het straks in volheid zal zijn, in het heden present. De Geest richt

ons oog naar de toekomst; de gemeente leeft vanuit de hoop dat het lijden van de tegenwoordige tijd niet opweegt tegen de heerlijkheid die komt (Rom. 8:18); het lijden met Christus is lijden in barensnood, lijden in hoop. De christelijke gemeenschap leeft en werkt vanuit deze hoop in Gods gebroken schepping. Zij is door haar wezen een getuige van hoe God de wereld bedoeld heeft en hoe deze eenmaal weer zal zijn.

d. Diversiteit tussen de tijden

We verstaan diversiteit in het licht van de beschreven ambivalentie van de werkelijkheid en hoe God in Christus daarin handelt.

Diversiteit als scheppingsgegeven

De ambivalentie van de werkelijkheid betekent in de eerste plaats dat diversiteit een aspect is van Gods goede schepping; het hoort bij het visioen dat God voor ogen staat. Hij schiep de mens als man en vrouw, met een grote diversiteit aan karakters, volkeren en culturen. Al die volken, etniciteiten, culturen en talen zullen straks in de volheid van Gods Rijk vertegenwoordigd zijn (Op. 7:9). Diversiteit herinnert ons aan de grootheid en veelkleurigheid van God. 'Er is één God, de Vader, uit wie alle dingen zijn en tot wie wij zijn (1 Kor. 8:6).' Als het gaat over culturele diversiteit, bestaan er nogal wat verschillende defini-

ties van 'cultuur'.¹⁴ Een uitvoerige bespreking daarvan is in deze context niet heel relevant. Ik zou het begrip in algemene zin willen omschrijven als de wijze waarop de schepping in en door mensen concreet gestalte krijgt. Het is een 'way of life'.¹⁵ Culturele diversiteit is niet primair een gevolg van de gebrokenheid van de schepping, maar hoort bij het wezen van Gods oorspronkelijke bedoelingen. Diversiteit heeft ook alles te maken met de vrijheid waarmee God de mens geschapen heeft. God heeft de mens ruimte gegeven om zijn eigen keuzes te maken in het ontwikkelen en gebruiken van de scheppingsgaven. De schepping is geen voorgeprogrammeerde film, die slechts op één manier kan worden afgespeeld, maar een werkelijkheid die een geschiedenis doormaakt. Daarin spelen God en mens beide een rol. Diversiteit heeft positieve waarde als het gericht is op de Schepper en een expressie is van zijn grootheid. Religie wordt in de culturele antropologie nog wel eens gezien als een onderdeel van de cultuur.¹⁶ Daar is op zich geen bezwaar tegen. Ik zou religie in dit verband willen zien als de wijze waarop de mens expressie geeft aan de relatie met God, die behoort tot de grondstructuur van het leven. Zo is de mens geschapen, als vertegenwoordiger van God in de schepping. Die relatie met God krijgt concreet gestalte in wat wij religie

noemen. Het is het menselijke antwoord op Gods aanwezigheid en openbaring. In die zin zullen we ook moeten vasthouden dat religie de cultuur overstijgt, omdat het een normatieve fundering geeft aan alles wat de mens doet. Het is meer dan een facet van het leven, het is richtinggevend. Het is de uiting van de zoektocht naar God en zijn bedoelingen in de werkelijkheid.

Diversiteit ontspoord

De ambivalentie van de schepping betekent in de tweede plaats dat diversiteit ook bepaald is door de ontsporing van Gods schepping. Waar God niet meer erkend wordt als de Schepper en de Koning van de wereld, ontaardt en verdwijnt diversiteit. Dat kan op twee manieren: monisme en relativisme. Cultuur kan enerzijds zodanig worden verabsoluteerd dat er geen ruimte meer is voor mensen die anders zijn. Etniciteit kan zo worden verheerlijkt, dat er een verafgoding van het eigen volk optreedt. Waar gender wordt opgehemeld, ontstaat tweespalt, onderdrukking en misbruik. Dat alles leidt tot discriminatie, xenofobie, uitbuiting en slavernij. Het kolonialisme van het 'christelijke' Europa, de ideologie van het Arische ras in nazi-Duitsland, human trafficking en gedwongen prostitutie zijn slechts enkele voorbeelden van een dergelijke ontaarding. Meestal is het subtieler.

In plaats van diversiteit te omarmen en te vieren als een gave van de Schepper wordt het een bedreiging voor de eigen identiteit. Anderzijds kan diversiteit ook ontspreken door een totale relativisering. Als alles in elke cultuur als gelijkwaardig wordt gezien, is er geen oordeel meer mogelijk over goed en kwaad. In wetenschappelijk opzicht is cultuurrelativisme een visie die primair benadrukt dat elke cultuur alleen van binnen uit werkelijk verstaan kan worden en dat het moeilijk, zo niet onmogelijk is, om een cultuur vanuit een andere culturele context te beoordelen. De ideologische variant daarvan stelt echter dat er om die reden dus ook niet geoordeeld kan worden over wat er in een andere cultuur goed of kwaad is. Er is geen absolute norm, alle culturen zijn volkomen gelijkwaardig. Dat doet geen recht aan hoe God de werkelijkheid gemaakt heeft, met een duidelijk visioen voor ogen. Het doet evenmin recht aan het feit dat de gebroken werkelijkheid een deviatie laat zien van Gods goede bedoelingen. Gods visioen is de spiegel voor goed en kwaad in *elke* cultuur.

Dat alles geldt ook voor het fenomeen religie. Het is niet automatisch een uiting van de relatie met God, maar kan ook bewust of onbewust een eigen invulling zijn van het verlangen naar Gods oorspronkelijke

bedoelingen. Het kan zelfs verworden tot verzet tegen de Allerhoogste. Religie kan dienen als het ultieme middel om zichzelf tegenover God overeind te houden. Dat was wat Jezus de leiders van Israël verweet. Waar de plaats van God wordt ingenomen door een vervormd beeld van God of door de schepping zelf (Rom.1:22), daar ontaardt religie en houdt het ons af van de Ene. En dat heeft niet alleen betrekking op extremistische stromingen. Het betreft alle religies, het christendom niet minder dan de islam, en gaat over alle aspecten van een religie.

Een vraag die in dit verband opkomt is of religieuze diversiteit in zichzelf een expressie is van Gods scheppingsbedoelingen of van de verwording daarvan? Die vraag is niet simpel met a of b te beantwoorden, omdat religieuze diversiteit zelf alleen in de hierboven beschreven spanning begrepen kan worden. Dan moeten we enerzijds zeggen dat religieuze diversiteit als zodanig bij de schepping hoort. God heeft de mens de ruimte gegeven om op unieke wijze in de specifieke context van een gemeenschap, in een specifieke cultuur, met de beschikbare natuurlijke middelen, op een bepaalde plek God te dienen. Scheppingsdiversiteit leidt tot religieuze diversiteit. Elk mens dient God op andere wijze, binnen de kaders van Gods bedoelingen. Tegelijkertijd kan

die diversiteit dus ook ontsproten. Op het moment dat niet God in Jezus Christus het centrum is van de religieuze diversiteit, vervormt het. Dan wordt de mens het middelpunt van de aanbidding of de door mensen gemaakte beelden van de Ene. Dat leidt tot verwording van de dienst aan de Schepper. Diversiteit is dan een middel om overgave aan de Ene te ontlopen.

Diversiteit in het licht van de nieuwe schepping

Uiteindelijk krijgt diversiteit zijn diepste betekenis in de christelijke traditie in het licht van het visioen van God, zoals dat in de nieuwe schepping in Christus door de Geest werkelijkheid is geworden. En zoals dat straks in volheid tot bloei komt in een onafzienbare diverse menigte, die niet te tellen is, uit alle landen, en volken, van elke stam en taal (Opb. 7:9). Zoals de oorspronkelijke bedoelingen van God alleen te ontdekken zijn bij kruis en opstanding, zo geldt dat ook voor de ultieme diversiteit van de nieuwe schepping. Door de Geest als eerste gave van de volheid proeven we vandaag al in beginsel iets van die heerlijkheid.

De Geest schrijft een nieuwe geschiedenis en schept een nieuwe realiteit, een nieuwe schepping; daarom werkt de Geest niet alleen door mensen aan Christus te verbinden, maar ook door hen met de totaliteit en diversiteit van het ware nieuwe leven te verbinden. De oosters-orthodoxe kerken hebben altijd al meer oog gehad voor het werk van de Geest in heel de schepping, de protestants-evangelische tradities zullen zich dat spoor opnieuw eigen moeten maken. Hoewel de CHE primair een onderwijsinstelling is (en geen kerkelijke gemeenschap), ligt het in het verlengde van bovenstaande kaders dat alle domeinen van de hogeschool zich in alle diversiteit moeten verhouden tot de grondstructuren van het christelijk denken over de werkelijkheid.

3. Professionaliteit in het licht van het verhaal van God

Wat betekent dit verhaal voor professionaliteit in een wereld vol diversiteit? Hoe geeft dit richting aan het werk van een christenprofessional en aan organisaties die zich door de christelijke bronnen geïnspireerd weten? Daarvoor is geen kant-en-klaar model. Het zal in elke specifieke praktijksituatie opnieuw verwoord en uitgevonden moeten worden. Daaraan wil het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit juist haar bijdrage leveren. In het licht van wat we tot nu toe hebben ontdekt, wordt wel een kader zichtbaar waarbinnen zich dat afspeelt. Dat kader wordt gekenmerkt door de ambivalentie van de werkelijkheid als Gods goede schepping enerzijds en de ontsparing daarvan anderzijds. Er bestaan in deze ambivalentie - heel globaal en generaliserend gesproken - twee benaderingen van christelijke professionaliteit, die ik 1. de missionair-eschatologische en 2. de praktisch-realistische benadering zou willen noemen.

De missionair-eschatologische benadering

Bij de eschatologische benadering ligt de nadruk sterk op de gebrokenheid van Gods visioen. De wereld is in zonde gevallen en zal (in haar huidige vorm) eenmaal verdwijnen. Als God een nieuwe schepping zal

realiseren, verdient die wereld al onze aandacht en niet de huidige. De roeping van christenen en dus ook van christenprofessionals is vooral te getuigen van de waarheid, zodat mensen Jezus Christus leren kennen, gered worden en straks op de nieuwe wereld delen in Gods heerlijkheid.

Dat kan op verschillende manieren. Het kan door als professional op directe wijze het Evangelie te delen met het werkveld en collega's. Een pabo-student gaf dat eens als voornaamste motivatie om onderwijzeres te worden: 'Ik wil kinderen over Jezus vertellen.' Het kan ook door te zorgen dat professionals in alle lagen van de maatschappij invloed kunnen uitoefenen, zodat de samenleving een christelijker gezicht krijgt. In het eerste geval heeft de CHE de taak studenten in hun professie te leren getuigen van hun geloof; onderwijskundige en andere vaardigheden zijn daar dan aan ondergeschikt. In het tweede geval zal de CHE willen uitblinken in het afleveren van professionals met een hoge kwaliteit.

Er is binnen deze benadering nog een geheel aparte visie, namelijk dat christelijke professionals vooral opgeleid moeten worden om hun eigen achterban te bedienen. Christenen hebben behoefte aan professionals uit de eigen achterban, die

hen in de zorg, het onderwijs, het bedrijfsleven en het openbare leven beter kunnen begrijpen en bedienen. Deze visie is echter sterk bepaald door de verzuiling en zal met het verdwijnen daarvan ook aan kracht verliezen. Het aantal christelijke instellingen en organisaties zal de komende tijd niet toenemen.

De eschatologische benadering heeft een enigszins dualistisch wereldbeeld en kent een scherp afgebakende scheiding tussen de christelijke en de niet-christelijke wereld. Het heeft een antithetisch karakter. Daar is tegenin te brengen dat de werkelijkheid een stuk complexer is; de wereld is niet zwart-wit, maar heeft vele verschillende kleuren. Deze benadering kan ook minder goed uit de voeten met het goede in de schepping. Het is bovendien de vraag of de kerstening van de wereld die men voor ogen heeft, niet de expressie is van een specifieke culturele gestalte van het christelijk geloof en of er voldoende waardering en ruimte blijft voor de diversiteit van het Koninkrijk van God. De christelijke gemeente zelf wordt al gekenmerkt door een grote diversiteit, laat staan de rest van de (religieuze) wereld. Los daarvan kan het streven naar kerstening van de samenleving een verkeerd beeld oproepen van de eigenheid van het Koninkrijk. Dat rijk breidt zich uit

door zelfopofferende liefde, die mensen uitnodigt de gekruisigde en opgestane Koning te volgen. God heeft de mens de vrije keuze gegeven het Koninkrijk al dan niet binnen te gaan. Alleen wie op de uitnodiging ingaat, zal ook kunnen gaan leven naar de principes van dat Rijk; dat kan niet worden afgedwongen.

De praktisch-realistische benadering

De praktisch-realistische benadering is primair gericht op het algemeen belang in het heden. Het lijkt alsof in deze pragmatische zin het verhaal van God min of meer wordt geparkeerd en de professional zich helemaal richt op het zo goed mogelijk in stand houden van de huidige orde. De inzet is voor het welzijn van de maatschappij, los van de vraag of die maatschappij in Gods ogen wel goed is en misschien wel verdwijnt. De CHE moet dan zorg dragen voor de ontwikkeling van de competenties van de hbo'er. Nadruk ligt hier op verbinding en dialoog, op begrip van en samenwerking met andere professionals, ongeacht hun cultuur, etniciteit, gender of levensovertuiging. Bij deze benadering ligt er meer nadruk op de goedheid en de diversiteit van de schepping, maar is het minder makkelijk aan te geven wat de betekenis van het Evangelie hier bij is. Wat houdt het in dat de goede schepping ontspoord is? Wat draagt het bij

aan het werk van de professional dat de nieuwe schepping in Christus eenmaal heel de werkelijkheid zal omvatten? Om deze benadering vol te houden is er in de praktijk een strikte, bijna steriele, scheiding nodig tussen professie en geloof. Wanneer het Evangelie op een gegeven moment alsnog ter sprake komt, leidt dit gemakkelijk tot een verstoring van de relaties, omdat het Evangelie expliciet of impliciet ook scheiding aanbrengt tussen hen die in Christus een nieuwe schepping zijn en hen die dat niet zijn. En dan is er ook nog de kans dat mensen de christenprofessional ervan verdenken een verborgen agenda te hanteren.

De voorbeelden uit de praktijk van de CHE zijn in dit verband legio. Kan een christelijke docent Levensbeschouwing wel zijn of haar eigen geloof ter sprake brengen of schaadt dat de objectieve professionaliteit? Christelijke hulpverlening mag geen evangelisatie worden en journalistiek is geen geloofsverkondiging.

Hoe we deze benaderingen weten te waarderen hangt ook af van hoe we aankijken tegen de positie van de christelijke gemeenschap in de huidige maatschappij. Gaan we uit van het nieuw testamentische model van de kerk als minderheid in het Romeinse Rijk, levend temidden van een

grote meerderheid van niet-christenen, die de macht hebben. Of gaan we uit van het theocratische model van Israël, waarbij uiteindelijk de hele samenleving zich naar de regels van God zal moeten voegen. De werkelijkheid waarin wij leven kent steeds meer trekken van het Romeinse Rijk, al zijn er evenzeer grote verschillen. Tegelijkertijd blijft gelden, dat Gods ultieme doel is, de hele werkelijkheid onder Zijn heerschappij te brengen.

De ‘nieuwe-schepping’ benadering

In het licht van de drie ijkpunten van het verhaal van God zou ik willen zoeken naar een benadering die de eerste twee op een bepaalde manier overstijgt en recht blijft doen aan de beschreven ambivalentie in de werkelijkheid. In Christus heeft God zijn oorspronkelijke bedoelingen gerealiseerd, midden in een werkelijkheid die zowel door God gewild is, als die door de zonde ontspoord is. In die wereld schrijft de Geest in de christelijke gemeenschap een nieuwe geschiedenis. Zij vormt de nieuwe scheppingsgemeenschap waar Genesis aan refereert en is in alle voorlopigheid de eerste gestalte van de volle heerlijkheid van Gods bedoelingen. In die context definieer ik de roeping van de christen professional en van professionele organisaties als ‘in een gebroken wereld in alle voorlopigheid

werken voor de vrede en het welzijn van de samenleving, als een expressie van Gods scheppingsbedoelingen in de nieuwe schepping, in de hoop op een vernieuwing van heel de werkelijkheid'.¹⁷

Als ik dat uitpak, dan geldt allereerst dat de christenprofessional als mens geroepen is Gods *scheppingsbedoelingen* van het begin, zoals die opnieuw zichtbaar geworden zijn in Jezus Christus, op professionele wijze vorm te geven in de gebrokenheid. Een professional kan zich vanuit deze roeping dus zonder enige terughoudendheid inzetten voor het welzijn van de maatschappij in alle diversiteit. De schepping zal weliswaar totaal vernieuwd worden (Rom. 8; 1 Kor. 15), maar zal niet verdwijnen. Daarom werkt een christen ook om de geschapen diversiteit voluit tot zijn recht te laten komen. Er is geen enkele legitimatie voor discriminatie op grond van religie, etniciteit, cultuur of gender. Sterker nog, juist de betrokkenheid op Gods schepping zou een christenprofessional moeten aansporen in het signaleren en bestrijden van elke vorm van discriminatie of ongelijkheid.

In de tweede plaats vindt dat alles plaats in een *gebroken* werkelijkheid. Dat geeft het leven en werken van een christenprofessional een bepaalde urgentie.

Het gaat om het present stellen van Gods bedoelingen waar mensen de ontsporing van Gods schepping ervaren. Werken in deze wereld is geen vrijblijvende optie, maar heeft te maken met onvolmaaktheid. Dat heeft daarom ook een bepaalde voorlopigheid; alleen God zal eenmaal heel de schepping in volheid vernieuwen. De professional maakt geen definitief einde aan de gebrokenheid, daarvan zal hij zich bewust moeten blijven. Dat relativeert ook enigszins de rol van de professional.

Tot slot houdt het in dat de christenprofessional werkt vanuit de hoopvolle zekerheid dat heel de werkelijkheid eenmaal wel degelijk bevrijd zal worden van zonde, pijn en gebrokenheid. Door de opstanding van Jezus Christus is het werk niet tevergeefs. Het draagt altijd vrucht en de inzet voor het welzijn van de maatschappij staat daarmee ook altijd in het grote kader van Gods bedoelingen met zijn schepping. Dat maakt het werk van een professional zinvol. In de zorg en in allerlei vormen van social work komt een professional met soms diepgaand en onbegrijpelijk lijden in aanraking. Die gebrokenheid kan gemakkelijk vertwijfeling oproepen of het enig nut heeft wat er gedaan wordt, een druppel op een gloeiende plaat. Heeft

het zin dat een journalist zich nog druk maakt over onrecht en misstanden in de wereld; verandert er wel iets? In die context is het een bemoediging dat er meer is dan wat voor ogen is. Het werk van de christenprofessional staat altijd ten dienste van het Koninkrijk van God, waarin straks in volheid Gods plan voor de wereld wordt gerealiseerd. Christenprofessionals zijn ten diepste volgelingen van Christus die op professionele wijze gestalte geven aan hun status als nieuwe scheppingsgemeenschap en als ambassadeurs van de Schepper. Hun handelen is de professionele expressie van het nieuwe leven in Christus. Dat geldt niet alleen voor de inhoud en de kwaliteit van hun handelen, maar ook voor hun houding en benadering. De nieuwe schepping wordt gekenmerkt door de zelfopofferende liefde van Christus aan het kruis. Christenprofessionals zijn geroepen die zelfopofferende liefde professioneel gestalte te geven.

Of dat de wereld christelijker maakt of niet, is irrelevant. Christelijke professionaliteit is er niet om de secularisatie te bestrijden of de samenleving te kerstenen. Een pact met bijv. moslims sluiten om de secularisatie tegen te gaan¹⁸ is dus niet de primaire roeping van de christenprofessional. Dat is niet omdat moslims de openbaring van

God in Christus afwijzen; ook niet omdat moslims en christenen geen vergelijkbare ethische en religieuze principes zouden hebben, maar omdat christenen daartoe gewoon niet geroepen zijn. Zij werken niet om het Koninkrijk te vestigen. In hun professionaliteit zijn christenen er om te zegenen en te helen, om het nieuwe scheppingsleven in alle diversiteit uit te delen midden in de gebrokenheid van het heden. Daarmee is niet gezegd dat het niet heel zinvol kan zijn om met moslims op te trekken op het punt van grote maatschappelijke dilemma's waarbij er een bepaalde geestverwantschap bestaat. Het is heel zinvol om gezamenlijke doelen na te streven die het welzijn in de maatschappij bevorderen, zoals bijvoorbeeld bij nieuwere (bio)technologieën of bij de vragen rondom waardig sterven.¹⁹

Dat heeft dus ook een missionair karakter. Het werk van christenprofessionals wijst altijd heen naar hoe God het leven heeft bedoeld en hoe het straks in volheid zal zijn. Het verwijst altijd naar het centrum van Gods handelen in Jezus Christus. Christenprofessionals maken iets zichtbaar en tastbaar van het Koninkrijk van God. Zij zijn een lichtend licht en een zoutend zout. Daardoor wordt de hele wereld uitgenodigd het echte leven in Christus te omarmen.

Het missionaire karakter van hun werk omvat tevens een profetisch element. Onder profetisch versta ik hier dat de werkelijkheid tegen het licht van Gods bedoelingen wordt gehouden en dat wordt aangewezen wat daarvan afwijkt. Als er namelijk iets zichtbaar wordt van hoe God het leven heeft bedoeld, wordt gelijk ook pijnlijk duidelijk wat er in de werkelijkheid en op het werkveld mis is. Wanneer in de gemeenschap van Christus diversiteit wordt omarmd, is ook zichtbaar hoe dat in allerlei vormen van discriminatie is ontspoord. Het licht maakt duidelijk hoe duister de professionele praktijk kan zijn; het zout openbaart waar de samenleving smakeloos is geworden en aan bederf onderhevig is. Op deze wijze is de christenprofessional geroepen om dat kwade aan de orde te stellen. Journalisten hebben bijvoorbeeld de plicht om niet alleen weer te geven wat er in de samenleving gebeurt, maar ook om de samenleving scherp te houden en telkens weer ter verantwoording te roepen. Vrijheid van meningsuiting is het sine qua non van de democratie. Daarom is de journalistiek ervoor om te zorgen dat mensen en organisaties aanspreekbaar blijven op hun gedrag. Dat is het recht van organisaties als Wikileaks.

Het luistert wel nauw hoe dat gebeurt. Juist

daarin speelt het verhaal van God weer een belangrijke rol. Wikileaks vergeet dat de wereld een gebroken wereld is. Met het oog op het kwade in de wereld, kan totale openheid juist ongewenste gevolgen hebben en het kwade in de hand spelen. De politie geeft ook geen absolute openheid in lopend onderzoek tegen criminelen en soms zelfs niet daarna. Dat moet je respecteren. Wikileaks vervalt in een verkeerd soort dualisme, waarin de overheid het kwade vertegenwoordigt en Wikileaks het goede. Er kunnen hele goede redenen zijn om niet alles openbaar te maken. Daarover kunnen Amnesty International en Open Doors meepraten. Juist om de kwetsbaren in de wereld, de vervolgd en de onderdrukten, te helpen, moet je vaak achter de schermen opereren en niet alles wat je doet blootgeven.

Profetisch zijn wordt dus niet alleen gekenmerkt door het bestrijden van het kwade, maar ook door wijsheid en onderscheidingsvermogen. Het profetische heeft bovendien iets van genade in zich, omdat het verband houdt met het kruis. Profetisch leggen christenprofessionals bloot waar de maatschappij niet functioneert, ook als dat voor hun eigen reputatie of carrière als professional niet altijd handig is. Het draait om het welzijn van de ander,

met name van hen die in onze maatschappij vermalen en uitgestoten worden. Zelfs degenen die zich tegen God verzetten hebben recht op christelijke professionele aandacht, omdat juist daarin iets van de aard van het Koninkrijk zichtbaar wordt. Kruisdragende professional zijn, wordt gekenmerkt door zelfopofferende liefde, die tastbaar wordt in het omarmen van mensen die het niet verdienen, die het menselijkerwijs gesproken niet waard zijn.

Daarbij zouden christelijke professionals en organisaties bijzonder oog moeten hebben voor een nieuw soort verzuiling. Hoewel de traditionele verzuiling langzaam afbrokkelt, ontstaat er een nieuwe vorm, namelijk tussen klassieke Nederlanders en nieuwe Nederlanders met een migratieachtergrond.²⁰ Christenen zouden voorop moeten staan om dat tegen te gaan en bruggen te bouwen over de tegenstellingen heen. Het op zich begrijpelijke en menselijke overlevingsmechanisme om de wereld overzichtelijk in te delen in twee groepen, wij en zij, mag niet het laatste woord hebben. De complexiteit van goed en kwaad in de wereld, betekent dat we niet mogen vervallen in een vorm van dualisme. De ‘ander’ vertegenwoordigt niet het kwade net zo min als ‘wij’ het goede

vertegenwoordigen. Het kwade zit in heel de schepping, net als het goede. Er is geen absolute antithese tussen christenen en niet-christenen evenmin als er een absolute verbondenheid bestaat. Dat geldt op twee manieren. Enerzijds is ieder mens waar een christenprofessional mee te maken krijgt, hoe ontspoord ook, geschapen naar Gods beeld en door Hem gewild; Gods verlangen is dat ieder mens tot zijn of haar bestemming zal komen. Anderzijds delen christenen met niet-christenen de gebrokenheid van de wereld, de val. Beide kunnen alleen leven van de genade van God in Christus. Dat leidt tot bescheidenheid en compassie. Christenen zouden als geen ander moeten begrijpen waarom de wereld zo gebroken is en waarom het zo botst.

4. Het lectorale onderzoek

a. Uitgangspunten

Het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit wil zich binnen de contouren van het Jan Luyken instituut richten op onderzoek naar de verhouding van de geloofsovertuiging van de professional in een context van diversiteit met het oog op de professionele praktijk. Daarbij zijn de volgende keuzes gemaakt.

Botsende perspectieven

Het lectoraat richt zich primair op 'botsende perspectieven'. Ik ga op zoek naar de grenzen van diversiteit en hoe een professional zich daartoe zou kunnen verhouden. Is dat wel wat we in een gepolariseerde samenleving nodig hebben? Is het niet veel beter de verbinding te zoeken en vandaar uit professionals in diversiteit sterker te maken? Er bestaat inderdaad een gevaar dat we alleen op de verschillen focussen en zo tegenstellingen vergroten. Dat is niet de bedoeling. Integendeel, juist het bespreekbaar maken van mogelijk onoverkomelijke principiële verschillen in de professionele praktijk heeft als doel verbinding te creëren in de samenleving. Want het zijn juist de botsende perspectieven die dat als het er op aan komt belemmeren. Wanneer we in staat zijn om op die punten voortgang te boeken, dan lukt het zeker op die velden waar gemeenschappelijkheid bestaat. Alleen zo

kan er ook zicht komen op de grenzen van diversiteit in onze samenleving.

Madeleine Leininger maakt in haar Cultural Care Theory een onderscheid met het oog op het praktisch professioneel handelen in de gezondheidszorg, dat ons in een andere context ook verder helpt.²¹ Zij onderscheidt in haar zogenaamde Sunrise Enabler²² drie soorten van culturele diversiteit in de professionele praktijk.

a. Er zijn tal van situaties waarin de professional zich in het handelen eenvoudig kan richten naar de ander ('preservation maintenance'). Wanneer de CHE een studiedag wil organiseren met moslims, is het bijvoorbeeld geen probleem om die dag - vanwege het islamitische gebed - op een andere moment dan de vrijdag(middag) te organiseren. Die bereidheid tot flexibiliteit is er bij moslims vaak evenzeer.

b. Daarnaast zijn er situaties die in principe moeilijk zijn te verbinden, maar waarin het toch wel mogelijk is om gezamenlijk een weg te vinden ('accommodation negotiation'). Sommige moslims die op sterven liggen willen geen palliatieve sedatie, omdat zij geloven dat ze helder en onverdoofd voor God moeten verschijnen om verantwoording af te leggen van hun leven. Er kan dan

een andere oplossing gevonden worden, bijvoorbeeld door het uitschakelen van bepaalde zenuwbanen, waardoor een patiënt toch pijnloos kan sterven. Het vraagt wat creativiteit, maar het is geen principiële probleem.

c. Tot slot kan het zijn, dat er principiële tegengestelde perspectieven bestaan in de professionele praktijk, die niet door een compromis kunnen worden opgeheven. In zo'n situatie moet gezocht worden naar een constructieve oplossing die de tegenstellingen niet oplost, maar wel een structuur van leven en handelen schept ('restructuring'). Als de PVV in Utrecht stelt dat zij 'tegen moskeeën' zijn en 'vinden dat die allemaal moeten sluiten',²³ dan is dat onverenigbaar met het principe van godsdienstvrijheid waarbij elke geloofs-gemeenschap het recht heeft haar geloof te practiseren.

Hier gaat het ons dus met name om de derde vorm van diversiteit, waarin er sprake is van principiële en onoverkomelijke tegenstellingen. Die onoverbrugbaarheid kan cultureel zijn. Een specifieke gewoonte vanuit de ene cultuur kan in een andere culturele context soms moeilijk te volgen zijn. Er kan ook psychologisch een belemmering zijn. Zoals bij de westerse verpleegkundige

die voor haar goede zorg in een bedoeïenen kamp in Jordanië door de gemeenschap geëerd werd met het beste stuk vlees van de maaltijd, de kop van het schaap, compleet met ogen en hersens. De onoverkomelijke tegenstelling kan tot slot ook religieus van aard zijn, op grond van een fundamentele levensovertuiging.

Onderscheidingsvermogen

In alle gevallen is het belangrijk de verbinding te leggen met de eerste twee vormen van diversiteit. Eén van de manieren van omgaan met botsende perspectieven is dat we leren onderscheiden of er echt sprake is van het derde niveau of dat we ons met enig inlevingsvermogen en creativiteit in wezen op het eerste of tweede niveau bevinden. Dat laatste was het geval op een basisschool, toen het islamitische Suikerfeest samenviel met het Sinterklaasfeest op 5 december. De directeur besloot Sinterklaas twee dagen eerder te vieren, zodat de islamitische kinderen er ook bij konden zijn. Gelukkig hoeven kinderen volgens de islam niet te vasten, anders had er zich weer een ander dilemma voorgedaan. Het besluit van de directeur riep echter hevige reacties op van ouders, die vonden dat de school toegaf aan de islamisering van Nederland. 'Waarom moeten wij onze Nederlandse (christelijke?) tradities aanpassen aan een

islamitisch feest, in plaats van andersom?' Het lijkt typisch een botsing op niveau 3. Toen men wat dieper met elkaar in gesprek ging, bleek het veel genuanceerder te liggen. Het Sinterklaasfeest wordt als dat beter uitkomt immers wel vaker op een andere dag dan 5 december gevierd. Dat geldt helemaal als het op een zaterdag of zondag valt. Het ging dus uiteindelijk veel meer om een botsing van categorie 2, al bleven sommigen psychologisch reserves houden bij de verschuiving.

Het zou in dit verband de moeite waard zijn om te onderzoeken hoe het komt dat er in de journalistieke wereld en dan met name de media zo weinig diversiteit aanwezig is, althans als het aankomt op religie en etniciteit. Heeft dat te maken met een hoge taal standaard, waar nog niet iedereen aan voldoet, of zou het ook te maken kunnen hebben met elkaar uitsluitende percepties van de werkelijkheid? Zou het kunnen zijn dat de media zo vanuit een vast, westers, blank paradigma opereren, dat journalisten met een niet westerse achtergrond niet begrepen worden en niet geaccepteerd worden? Zou dat dan bijvoorbeeld op andere manier ook een reden kunnen zijn dat de CHE relatief weinig studenten kent met een migrantenachtergrond? Anders gezegd, gaat het hier om elkaar uitsluitende perspectieven (niveau 3) of is het mogelijk deze

tegenstellingen op een creatieve manier te overstijgen?

Soms ontstaan er op andere wijze spanningen. Vrouwenbesnijdenis is bijvoorbeeld in Nederland verboden. Het behoort in die zin tot het derde niveau. Er is in ons land geen compromis mogelijk. Het lijkt ook vanuit de christelijke en islamitische bronnen moeilijk verdedigbaar, maar er zijn toch tal van moslims en christenen vooral uit Afrika die hun dochters uit culturele overwegingen laten besnijden. De spanning bestaat ten aanzien van mannenbesnijdenis. Is dat iets waar wel ruimte voor moet zijn, omdat het te maken heeft met godsdienstvrijheid? Staat het op niveau 2 als weliswaar onopgeefbaar voor de betrokkene, maar tegelijk binnen de ruimte die we elkaar in Nederland geven? Of hoort het net als vrouwenbesnijdenis op niveau 3?

In dit verband zullen we ook oog moeten hebben voor de verscheidenheid aan professionele praktijken en rollen, tussen functie en privé. Dat kan een wezenlijk verschil uitmaken of we het hebben over een verschil in overtuiging op niveau 1 en 2 of op niveau 3. Wat botst in één omgeving botst nog niet per definitie in een andere context. Voor een voorganger of predikant van een kerkelijke gemeente is het deel van

de roeping om met mensen te bidden, bij een verpleegkundige kan dat een onoverkomelijk probleem opleveren. Er zijn mannen die als moslim een vrouw om religieuze redenen geen hand willen geven, maar die dat in functie als ambtenaar wel doen. Er zijn christenen die om geloofsovertuigingen tegen het homohuwelijk zijn, maar als ambtenaar van de burgerlijke stand wel homohuwelijken sluiten.

Waarden en normen

Als het gaat over botsende perspectieven, kan het soms helpen onderscheid te maken tussen waarden en normen. Onder waarden versta ik daarbij wat we mooi, goed, waar, bijzonder en onopgeefbaar vinden. Het toont onze diepste en meest principiële visie op het leven. Normen zie ik dan als de wijze waarop we die waarden concreet vorm geven, de regel voor ons handelen. Het kan zijn dat er onder botsende normen toch gedeelde waarden liggen. In Nederland hebben we vrij algemeen de norm dat je elkaar aankijkt als je met elkaar in gesprek bent. Daaruit spreekt respect. Maar in heel veel niet-westerse culturen is het juist respectloos en arrogant om iemand recht in de ogen aan te kijken. Respect uit je door je ogen neer te slaan en weg te kijken. De norm botst, maar de waarde wordt gedeeld, namelijk respectvol communiceren. Zo is

het soms mogelijk om bij botsende perspectieven van normen toch verbinding te vinden op een dieper niveau. Als echter ook de waarden botsen, dan wordt het gecompliceerder.²⁴

Religie

In de tweede plaats concentreert het lectoraat zich binnen de enorme breedte van diversiteit op religieuze diversiteit. Religie staat voor een bepaalde verabsolutering van waarden. Er valt moeilijk te onderhandelen over wat God van mensen vraagt. Over menselijke interpretaties kunnen we van mening verschillen, op tal van terreinen zijn compromissen te sluiten, maar als het gaat over religieuze perspectieven wordt dat moeilijk. Kun je wel ruimte geven aan mensen die een religie aanhangen, die principieel botst met wat jij als waarheid erkent? Kun je wel optrekken en werken met mensen die in jouw ogen op de verkeerde weg zitten en zich tegen de Ene verzetten? Die vraag stellen moslims zich evenzeer als christenen. De vragen van diversiteit komen daarmee op scherp te staan.

Een andere reden om binnen de thematiek van diversiteit en professionaliteit specifiek aandacht te besteden aan religie is de eigen religieuze identiteit van de CHE. Er is binnen het onderzoek rondom diversiteit in

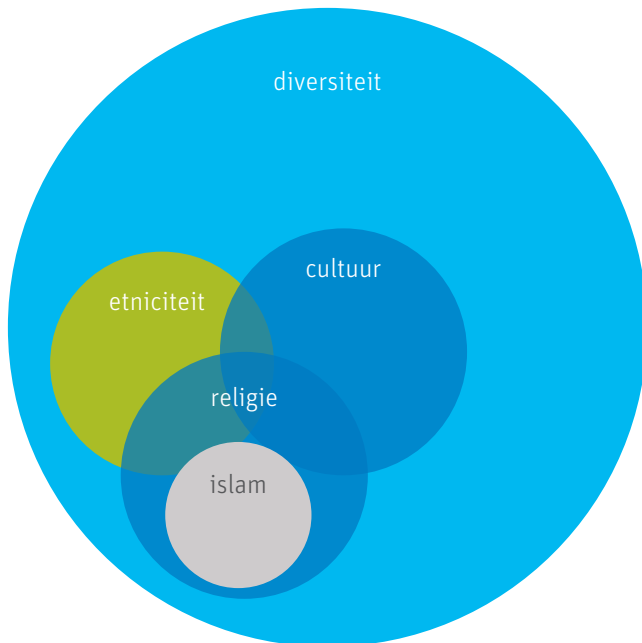
Nederland nog maar heel bescheiden aandacht voor religie. Voor de CHE is dit een kernthema. Niet alleen zoekt de instelling expliciet naar de verbinding tussen geloofs-overtuiging en professionaliteit, er is op dit punt ook veel expertise. Enige affiniteit met geloof is belangrijk om te begrijpen hoe religie functioneert. Het is namelijk meer dan één aspect van de professionele praktijk, vergelijkbaar met gender of afkomst. Het is - zoals gezegd - op een bepaalde manier fundamenteel en richtinggevend voor heel het professionele handelen.

Islam

Binnen de focus op religie kiezen we vervolgens als specifieke toespitsing voor de omgang met de islam in professionele praktijken. Het gesprek over religie in de samenleving vindt vooral plaats in relatie tot de aanwezigheid van de islam. Het gaat over de verhouding van christenen (en niet christenen) tot moslims. Vanuit de christelijke traditie is de islam interessant, omdat er enerzijds verwantschap is: moslims geloven bijvoorbeeld net als christenen dat er één God is, dat er een leven is na dit leven en dat je voor dit leven straks verantwoording moet afleggen aan God. Anderzijds zijn er fundamentele verschillen tussen moslims en christenen in hun visie op de werkelijkheid. Zoals Azzedine

Karat, de imam van de Essalam moskee in Rotterdam ooit zei tijdens een ontmoeting van hbo theologie-studenten van de CHE en van de IUR in Rotterdam: 'jullie geloven niet dat Mohammed de profeet van God is, wij geloven niet dat Jezus de Zoon van God is. Daarom moeten we wel met elkaar in gesprek zijn.' We moeten, zo vul ik aan, op de een of ander manier een weg vinden om met elkaar in onze maatschappij samen te leven en te bouwen aan een vreedzame wereld. Hoe christenen zich verhouden tot de islam in de professionele praktijk biedt daarom een interessante casestudy voor de vragen rondom diversiteit.²⁵

Schematisch is het weer te geven als zich toespitsende cirkels. Het gaat om het brede veld van diversiteit als de verscheidenheid van mensen en groepen in de samenleving. Religie is één aspect van diversiteit, de islam is een subcategorie van religie. Wat in dit schema niet is weer te geven, is dat religie - zoals eerder genoemd - een fundamenteel aspect is, dat andere aspecten betekenis geeft.

Bijbels-theologische reflectie

Tot slot zoeken we binnen het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit naar inspiratie op grond van Bijbels-theologische reflectie op de vragen van diversiteit en botsende perspectieven. Deze vragen zijn vanzelfsprekend te benaderen vanuit vele disciplines, zoals sociologie, psychologie, bestuurskunde of pedagogiek²⁶. Wij kiezen hier voor de theologische reflectie. Het kenmerk van het Jan Luyken instituut is immers de verbinding tussen bezieling en (christelijke) professionaliteit. De specifieke opgave binnen de CHE is het ontsluiten van christelijke bronnen. Bijbels-theologische

reflectie is daarvoor een instrument.

b. Onderzoeksvraag

In het licht van deze overwegingen luidt de kernvraag van het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit:

Hoe kan in professionele situaties op eerlijke, respectvolle en constructieve wijze worden omgegaan met botsende perspectieven en welke betekenis heeft een (christelijke) levensovertuiging daarbij?

Vanuit het bovengeschetste kader is evident dat er altijd sprake is van botsende

perspectieven. Het is fundamenteel voor de christelijke wereldvisie dat de schepping gebroken is en niet meer is zoals God bedoeld heeft. Dat leidt tot chaos en conflict. De vraag is hoe professionals en professionele organisaties in die context van chaos en conflict zo kunnen handelen dat er zeker mate van leefbare vrede wordt gerealiseerd. Hoe ziet dat er uit? Welke competenties, kennis en vaardigheden zijn nodig om zo te werken? Wat vraagt dat van professionele praktijken?

Het gaat daarbij niet alleen om het naast elkaar laten bestaan van verschillende perspectieven om vervolgens over te gaan tot de orde van de dag, maar om er werkelijk constructief mee om te gaan. Is het mogelijk te komen tot een herstructurering die ons uiteindelijk verder helpt? Het kan zijn dat er toch een soort compromis mogelijk is of er een handelingsperspectief opkomt. Maar het kan ook leiden tot het aangeven van grenzen. Als die grenzen worden overschreden is er sprake van onacceptabel gedrag. Dan wordt professionaliteit profetisch. Professionals in professionele praktijken hebben dan allereerst de taak om te spiegelen en soms ook om daadwerkelijk in te grijpen. Als een leerkracht op een basisschool zich vergrijpt aan kinderen, dan is het bereiken van vrede alleen mogelijk door het kwade aan de orde te stellen en een halt toe te

roepen. Dat vraagt onderscheidingsvermogen. Waar zijn de grenzen zodanig hard dat ze nooit overschreden mogen worden, ongeacht persoonlijke overtuigingen, en waar is er ruimte voor verscheidenheid?

Subvragen

De vragen die we ons stellen zijn daarom:

- Wat botst er als er botsende perspectieven zijn en hoe?
- Waarom botst het?
- Welke rol speelt religieuze levensovertuiging wanneer er botsende perspectieven zijn? Werkt dat belemmerend of zijn er aanknopingspunten die juist helpen?
- Welke kennis en vaardigheden zijn nodig om met botsende perspectieven om te gaan in relatie tot religieuze levensovertuiging en tot welke attitude leidt dat?
- Hoe ziet omgaan met botsende perspectieven er dan concreet uit?

c. Vorm van onderzoek

Het onderzoek kent verscheidene vormen. Een belangrijk middel om antwoorden te vinden op de onderzoeksvraag is het bespreken ervan in focusgroepen vanuit meerdere professionele velden. We willen moslim- en christenprofessionals in gesprek brengen over het thema botsende perspec-

tieven in hun specifieke werkveld.

- Te denken valt bijvoorbeeld aan het veld van GL. De docent Levensbeschouwing werkt temidden van een veelheid aan religieuze levensovertuigingen en dat leidt tot diverse spanningen. Wat is nodig om daar mee om te gaan, hoe ziet dat er uit?
- Binnen theologie is religie expliciet voorwerp en onderwerp van de professionaliteit. Daarom is het de bedoeling (hbo) theologen met islamitische en christelijke achtergrond samen de bronnen te laten lezen, met name ten aanzien van schurende teksten.
- Een ander terrein is dat van journalistiek en communicatie. Zoals hierboven benoemd, botst het in de media op percepties van de samenleving en beeldvorming van moslims en andere minderheden. Nederlandse moslims volgen daarom nauwelijks het Nederlandse nieuws. Daarnaast wordt er in de media heel verschillend gedacht over de betekenis van religie en de rol die religie in het publieke domein zou kunnen spelen.
- Gezondheidszorg is in alle opzichten bekend met diversiteit. Iedereen in de samenleving komt op de een of andere manier in aanraking met zorg. Welke rol speelt religie in professionele prak-

tijken in de gezondheidszorg?

- Een speciaal aandachtspunt heeft diversiteit als vraag van de CHE zelf. Hoe gaat deze instelling om met een grote diversiteit aan christelijke benaderingen in relatie tot de onderwijspraktijk. Is er ruimte voor studenten met een grotere diversiteit aan culturele en religieuze achtergronden en hoe maken we daar professioneel ruimte voor?

Naast focusgroepen is er ook een component Bijbels-theologisch onderzoek, in verbinding met het lectoraat Theologie van de CHE en de leerstoel 'De kerk in de context van de islam' aan de VU in Amsterdam, waar de lector leerstoelhouder van is. De christelijke gemeente heeft zich in de loop van de geschiedenis meestal op één van de volgende manieren opgesteld ten opzichte van de samenleving: dualistisch-antitheïstisch of verbindend assimilerend. Beide lijnen lijken ook in de Bijbel voor te komen. Hoe verhouden zich die beide lijnen tot elkaar en is er een overstijgend perspectief dat ons helpt in het nadenken over christelijke professionaliteit bij botsende diversiteit?

Slotwoord

Tot slot ben ik dankbaar voor hen, die de afgelopen jaren de visie op diversiteit levend hebben gehouden en zich met al hun energie voor dit project hebben ingezet. De eerste periode van mijn opdracht rond islam en diversiteit is dat vooral Leo van Hoorn geweest, die met een onvoorstelbare veerkracht telkens weer nieuwe wegen vond om het thema binnen de hogeschool aan de orde te stellen. Leo, dank daarvoor. De vele momenten dat wij samen hebben gespard over deze thematiek, heeft in ieder geval mij zeer gestimuleerd om door te gaan. Zonder jouw inbreng en de visie die je op het CvB en de Directeur Onderwijs en Onderzoek, Herman Oevermans, hebt weten over te dragen, hadden wij hier vandaag niet gestaan. Dank Herman, dat je de handschoen hebt opgepakt en het stokje van Leo hebt overgenomen.

Dank ook aan het CvB voor mijn benoeming als hogeschoolbrede lector. Vanaf het begin ben je overtuigd geweest, Harmen van Wijnen, van de noodzaak van aandacht voor diversiteit op de CHE en je zet je daar ook actief voor in. Vele anderen hebben meegelopen op het spoor van diversiteit tot nu toe, zoals de werkgroep diversiteit van verschillende opleidingen (Nicolien de Jong, Chris Stroo, Jaap Beukema, Hans Borst, Loeki van der Laan, Gert-Jan Veerman, Elly

van den Berg, Hendri van Maanen, Karlijn Goossen). Ik zie uit naar een inspirerende samenwerking binnen het Jan Luyken instituut, onder de bezielende leiding van Herman Oevermans, samen met Jan van der Stoep, Elly van den Berg, Simon Polinder, Arjan van Vugt, Gerdien Smit en Bert Godschalk.

Tot slot, het is niet altijd eenvoudig meerdere functies te combineren, verschillende aandachtsvelden binnen de CHE en mijn bijzondere leerstoel aan de VU. Ik wil mijn gezin bedanken voor het nog meer ontregelen van het laatste beetje orde dat er soms is, omdat je zo alles ook in perspectief blijft zien en leert relativiseren. Want uiteindelijk is alles ijdelheid volgens de prediker en is er – met een variatie op zijn woorden - geen einde aan het doorvorsen en schrijven van boeken en lectorale redes.

Alleen in het licht van de Ene zien wij het licht en waar het in het leven werkelijk op aan komt. Daarom geef ik Hem alle dank en eer voor mijn leven, mijn gezin, familie en vrienden, collega's en studenten aan de CHE en aan de VU in Amsterdam.

Bernhard Reitsma

Jan Luyken instituut

Het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit is gevestigd binnen het Jan Luyken Instituut - centrum voor bezieling en professionaliteit. Het doel van het Jan Luyken Instituut is de Christelijke Hogeschool Ede te ondersteunen bij het vertellen van een eigen verhaal over geloof en professie.

Onze samenleving is in transitie. Om in een dergelijke situatie veerkrachtig en wendbaar te blijven, is reflectie op de kern van de eigen professie en wie je daarin als organisatie en als professional wilt zijn essentieel. De specifieke CHE-opgave is gelegen in het ontsluiten van christelijke bronnen voor professionele praktijken binnen een samenleving die gekenmerkt wordt door veranderlijkheid en complexiteit.

Het Jan Luyken Instituut ondersteunt de Christelijke Hogeschool Ede door onderzoek te doen naar de eigen onderwijspraktijk en betrokken te zijn bij vernieuwing van deze praktijk. De expertise van het Jan Luyken Instituut wordt ook ingezet in trajecten bij andere organisaties die bezig zijn met thema's van bezieling en professionaliteit.

Bronnen

¹ N.de Jong, *Werken aan je moraal: in professie en privéleven* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2013), biedt vanuit een andere invalshoek handvatten voor het omgaan met mensen met andere levensovertuigingen. Zij gaat in op de rol van 'de onderbuik' in het vormen van morele oordelen over anderen en biedt zo een handelingsperspectief voor de professionele praktijk. Zie vooral hoofdstuk 3 voor de verhouding geloof en morele positionering. Mijn invalshoek is meer gericht op theologische kaders voor ons omgaan met diversiteit op het punt van breuklijnen.

² Zie bijv. <http://www.nieuwwij.nl/nieuw-wij/multiple-religious-belonging/>.

³ De afgelopen jaren is het thema meerdere keren onderwerp geweest op studie en ontmoetingsdagen van de Vereniging Hogescholen. Zie recent J. De Ranitz en Y. Azghari, *Diversiteit maakt het verschil*, essay 6 (Vereniging Hogescholen, mei 2017).

⁴ De Van Dale (online) geeft als definitie van diversiteit: 'verscheidenheid' en 'het verschijnsel dat er ergens mensen zijn met verschillende etnische of culturele achtergronden'. Dat laatste verschijnsel is de focus van het lectoraat Diversiteit en Professionaliteit, al is diversiteit daarbij veel meer dan alleen 'etnische en culturele achtergronden'.

⁵ Wat we onder diversiteit verstaan hangt samen met de context waarbinnen we het gebruiken. In de meer natuur-wetenschappelijke hoek heeft diversiteit vooral met bio-diversiteit te maken, de grote verscheidenheid aan planten en diersoorten. In de financiële wereld gaat het bij diversificatie om het spreiden van investeringen. Diversiteitstraining houdt in dat iemand beter kan functioneren in een verscheidenheid aan omgevingen.

⁶ Zie bijv. S. Bouma, L. De Ruig, *Moslimdiscriminatie in het voortgezet onderwijs*. Een onderzoek onder docenten (Zoetermeer: Anne Frank Sichting, FORUM, febr. 2015).

⁷ I. Andriessen, B. van der Ent, M. van der Linden, G. Dekker, *Op afkomst afgewezen. Onderzoek naar discriminatie op de Haagse arbeidsmarkt*, (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, juni 2015). Zie ook J. De Ranitz en Y. Azghari, *Diversiteit maakt het verschil*, p. 37.

⁸ www.kennisconsult.nl.

⁹ <https://www.nporadio1.nl/de-nieuws-bv/onderwerpen/434161-zorgt-leven-naar-strikte-islamitische-regels-voor-segregatie-met-nourdeen-wildeman-en-jan-jaap-de-ruiter>.

¹⁰ www.buro-balans.nl.

¹¹ <https://nos.nl/op3/artikel/2190606-niet-monogaam-zijn-is-nog-steeds-een-taboe-maar-wel-steeds-minder.html>.

¹² Zie voor een uitvoerige bespreking van dit 'kader' ook B.J.G.Reitsma, *Kwetsbare liefde. De kerk, de islam en de drie-enige God* (Utrecht: Boekencentrum, 2017), met name deel I, h. 2 en 3.

¹³ O. Noordmans, *Verzamelde Werken 2* (Kok: Kampen, 1979), p. 245.

¹⁴ Zie bijv. B.M. Howell; J.W. Paris. *Introducing Cultural Anthropology. A Christian Perspective* (Grand Rapids: Baker Academic, 2011).

¹⁵ Howell, Paris, *Cultural Anthropology*, p. 36.

¹⁶ Vgl. Howell, Paris, *Cultural Anthropology*, ch. 9.

¹⁷ Dit uitgangspunt is geïnspireerd door M. Volf, *Exclusion and Embrace. A Theological Exploration of Identity, Otherness and Reconciliation* (Nashville: Abingdon Press, 1996), p. 109, 110, waar hij pleit voor 'nonfinal reconciliation in the midst of the struggle against oppression' in de hoop op 'final nontotalitarian reconciliation' door God zelf. Daarin zitten de elementen van werken voor vrede (reconciliation) in een gebroken werkelijkheid, in de hoop dat God zelf eenmaal alles nieuw zal maken.

¹⁸ E. Schuurman, *De uitdaging van de islamitische technologiekritiek*. Afscheidsrede uitgesproken op 20 september 2007 (Wageningen: Wageningen Universiteit), vooral blz. 25, 26.

¹⁹ In die zin is het initiatief van Schuurman te waarderen en belangrijk in een tijd van botsende perspectieven. Hij probeerde het gesprek op gang te brengen tussen christenen en moslims ten aanzien van de verbinding in de samenleving op grote maatschappelijke thema's en ethische dilemma's op het gebied van technologie. Dat ligt zelfs vandaag nog gevoelig in zijn eigen achterban van de Christen Unie en verdient onze steun.

²⁰ Zie Anil Ramas, 'Gevestigden en buitenstaanders: Gevangen in een valstrik', Burgemeester Daleslezing, 29-01-2005. Het wij- zij mechanisme, waar Ramdas in zijn lezing op wijst, is niet gebonden aan religie, maar krijgt in relatie de islam wel nieuwe brandstof.

²¹ <http://madeleine-leininger.com/>. Madeleine Leininger was de stichter van de wereldwijde transcultural nursing beweging.

²² <http://madeleine-leininger.com/cc/sunrise.pdf>.

²³ <https://www.duic.nl/algemeen/pvv-utrecht-ziet-moskee-bij-wijze-van-spreken-liever-afbranden/>

²⁴ Soms botst het op het niveau van 'normen', maar is dat voor betrokkenen toch onoverkomelijk. In dat geval heeft de norm de betekenis gekregen van een waarde.

²⁵ Dat geldt zeker, omdat ook allerlei culturele aspecten in die ontmoeting meekomen; de meeste moslims in Nederland hebben immers nog steeds een niet-westerse afkomst.

²⁶ Zie recent bijvoorbeeld S. Sieckelinck, *Reradicaliseren. Ronselen voor een betere wereld* (Leuven: Lannoo-Campus, 2017).

Christelijke Hogeschool Ede
Oude Kerkweg 100
6717 JS Ede

0318-696300